

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

19 листопада 2020 року

ВІННИЦЯ 2020

УДК 101:808.5

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

**академік Національної академії медичних наук України,
ректор Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології**

Мороз Василь Максимович

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

проректор з наукової роботи

**Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології**

Власенко Олег Володимирович

професор кафедри філософії та суспільних наук

**Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор**

Вергелес Костянтин Миколайович

Редакційна колегія:

Черкасов Святослав Васильович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Харьковщенко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Попов Володимир Юрійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Донецького національного університету ім. В. Стуса

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Мельник Віктор Мирославович, кандидат політичних наук викладач кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах Матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 19 листопада 2020 року Вінниця. Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020.– 204 с.

ISBN 978-617-7721-38-2

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах**», яка відбулась в Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 19 листопада 2020 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та усім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 5 від 26. листопада 2020р.)

УДК. 101:808.5

ISBN 978-617-7721-38-2

Політанська Д.В.,
аспірант кафедри філософії
Донецький національний університет імені Василя Стуса
викладач кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ АНТИПСИХІАТРИЧНОГО РУХУ

Антипсихіатрія - доволі специфічне і надзвичайно цікаве явище західної науки і культури другої половини ХХ століття. Її проблемне поле не обмежується якоюсь однією областю знання, це радше міждисциплінарний рух, багатоманітний за своєю проблематикою, проектами, а тому продукує для гуманітарної думки різноманітні зразки соціально-теоретичних ідей.

Антипсихіатричний рух початково зростав у сфері політики, зокрема на тлі лівих політичних поглядів, які вважалися свого часу основним джерелом прогресивних ідей і, можливо, єдиним інструментом проти примату капіталізму. Початкового визнання і значущості, ба навіть і певного роду гламуру, цей рух надбав по причині його витоків та зв'язку з трендовою на той час екзистенціальною філософією. Потреба у посиленні взаємозв'язку між психіатрією та філософією не є новою, і базується на твердженні Канта, що психічні розлади являються наслідком порушення пізнавальних здібностей, а тому їх вивчення повинно входити в компетенцію філософії.

Незважаючи на описані вище зв'язки з екзистенціалізмом, корені антипсихіатрії, безсумнівно, лежать в психоаналітичній традиції. Так, витoki антипсихіатричного руху можна простежити ще від творів Жака Лакана, який, мабуть, був першим, хто почав оспівувати та прославляти божевілля, розглядаючи його як свого роду шлях до свободи та звільнення. У своїх «Зауваженнях щодо психічної причинності», які були представлені ним під час Днів психіатрії в Бонневалі 28 вересня 1946 року Лакан зазначає: "Божевілля - не є образою свободи, воно слідує за свободою, як її тінь" [8]. Лакан також був першим, хто розпочав атаку на усталену психіатричну думку та вимагав перегляду психоаналізом його основних концептів, зокрема у зв'язку з поясненням природи параної. На його думку, психотичний досвід може бути поясненим з позицій психоаналізу за тією ж логікою, що й при неврозі. У своєму протесті він піддає сумніву генетичну схильність та відкидає можливість будь-якої органічної патології як причини такого досвіду.

Лакан намагався кинути виклик усталеним способам розуміння психотичного досвіду і ввів у психіатрію те, що в цілому можна означити як переглянуте вчення Фрейда. Втім, більш вагомим моментом у його підході є те значення, яке він надає мові в області психоаналізу. Його система сильною мірою пов'язує мову з несвідомим, в ній він розглядає вимовлене слово як особливий привілей людини та її інструмент витіснення бажання і досягнення свободи. Розробляючи свою лінгвістичну теорію, Лакан також зазнав значного впливу поезії, зокрема сюрреалістичного напрямку на чолі з Полем Елюаром, а

також був вражений тим, що він означив як поетичну силу своїх пацієнтів [7, с. 743]. В цілому, критики Лакана не визнають переконливими основи його аргументації і, таким чином, заперечують обґрунтованість його роботи, особливо його нездатність провести розрізнення між описовими даними та конкретними практичними засобами, якими він допомагав своїм пацієнтам.

Вплинули ідеї Лакана на антипсихіатричний рух, який процвітав у 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. чи ні, та ті відомі постаті, що внаслідок стали асоціюватися з цим рухом, були знайомі з його роботами та визнавали його внесок, навіть якщо і повністю з ним не погоджувалися. Так, Девід Купер зазначає, "... коли психоаналіз робиться таким філософським гуру, як Жак Лакан, до нього можна ставитись з любов'ю, захопленням і поетичним преклонінням ... втім, часи романтизації божевілля скінчилися, тоді як політизація психіатрії є беззаперечною" [5]. Купер є однією з трьох головних фігур, пов'язаних з рухом, що включав також Рональда Лейнга та Томаса Саса. Саме Купер, власне, є тим, хто вводить термін «антипсихіатрія» у своїй роботі 1967 року «Психіатрія та антипсихіатрія».

Купера, Лейнга, і Саса поєднувала віра в порочність "ортодоксальної" психіатрії та бажання кинути їй виклик.

Рональд Лейнг вважається у Великобританії істинним батьком цього руху, хоча сам він ніколи не вважав себе антипсихіатром! Він належав до психоаналітичної школи і його ідеї виявляють його захоплення філософією екзистенціалізму. Лейнгаможна визначити як послідовника Сартра в плані теорії і Фрейда на практиці. Політичний фактор також зіграв свою роль у формуванні його поглядів – соціалістських за змістом і заснованих на марксистській теорії. Основи його теорії обертаються навколо відкидання моделі хвороби у психіатрії, заснованому на його переконанні щодо розуміння психотичного досвіду. Божевілля та стан психічного здоров'я, на його думку, є соціально відносними явищами і, захоплений передбачуваним зв'язком між геніальністю і божевіллям, він схилився до розгляду статистичної норми як необов'язково бажаного стану справ.

Згідно Лейнга, щоб зрозуміти природу божевілля, потрібно вивчати сім'ю. Втім, асиметрична сім'я, яка і відповідає за божевілля, на його думку, є представником загальної репресивної соціальної структури: "... якщо нуклеарній патріархальній сім'ї і слід протистояти, то тому, що вона фруструє бажання людей і обмежує їх можливості, окрім тих, що є необхідними для виживання капіталізму ... " [6].

Лейнг розширив свої політичні погляди в наступних працях, де він визначає божевілля як продукт боротьби між репресивним суспільством та особистістю, яка прагне уникнути його репресій. В цьому ж ключі він формулює свої погляди на шизофренію, відкидаючи уявлення про те, що шизофренія є провалом в адаптації людини; навпаки, він розцінює її як вдалу спробу не адаптуватися до того, що він називає «псевдосоціальними реаліями». Лейнг стверджував, що політичні дисиденти потрапляли саме в цю категорію і тому були особливо схильні до долі божевілля.

Девід Купер довів політичну суперечку Лейнга до крайнощів. Капіталізм розглядається ним як джерело усього зла і несе відповідальність за зміцнення ідеології нуклеарної сім'ї. Психотехнологічне виховання - ніщо інше, як метод, метою якого є містифікація та соціальний контроль. Купер виступав за "непсихіатрію", аргументуючи свої погляди тим, що сучасна психіатрія - це псевдонаука, яка зростала рука об руку з капіталізмом, який є суспільною машиною репресій. Основне призначення психіатрії полягає в тому, щоб "вилікувати" непокірних та переслідувати неслухняних, щоб навчити своїх громадян відповідати нормам суспільства. Таким чином, знищення психіатрії буде бажаною метою, яка, втім, може бути досягнута лише шляхом політичної трансформації суспільства [5].

Погляди Купера викликали резонанс в американського психіатра Пітера Бреггіна, якого професор психології Бертрам Керон іменує "совістю американської психіатрії". Так, Бреггін заявляє, що всяка психіатрична терапія за своєю суттю є політичною: "... зрештою кожна терапія реалізує деяке утопічне політичне бачення, відповідно до якого клієнт (пацієнт) буде вимірювати власний успіх і невдачу в терапії " [4].

Внесок Томаса Саса в антипсихіатричний рух полягає в написанні ним знаменитої та горезвісної книги «Міф про психічні захворювання» 1961 року, в якій він відкидає саму суть психічної захворюваності. Сас описує психічну хворобу як метафоричну хворобу, тому що "... розум (який би він не був) не є органом або частиною тіла. Отже, він не може хворіти в тому самому сенсі, що й організм " [2]. Згідно його поглядів, будь-який психіатричний діагноз є ліцензією на примус та легітимізацією сили з боку психіатра.

Таким чином, Сас внаслідок свого відкидання нозологічної моделі хвороби, не шкодуючи зусиль піддавав критиці діяльність психіатричних лікарень. Його погляди були розділені відомим французьким філософом, теоретиком культури та, власне, істориком психіатрії Мішелем Фуко. У своїй знаковій роботі «Історія божевілля в класичну епоху», вперше виданій у 1961 році, Фуко стверджує, що божевілля толерувалося і поважалося як інший спосіб існування і пізнання аж до європейського Відродження і сходження раціоналізму; і лише тоді все "нерозумне", ірраціональне набуло назви божевілля та ізоляція безумних стала необхідністю задля досягнення відповідності цінностям нового суспільства. Погляди Саса та Фуко перегукуються з думками соціолога Ірвінга Гофмана, який описав вплив навішування ярликів на психічно хворих у своїй праці «Притулки», яка, безсумнівно, мала величезний вплив на психіатричну думку та практику.

Зрештою, Сас дійшов висновку, що єдина допомога, яка може і повинна бути надана таким пацієнтам полягає у психотерапії, яка безмежно перевершує будь-яке лікування. Таку ж думку висловлює Бреггін, втім, з певними застереженнями: "... терапія є добровільною і сприяє особистій свободі, що робить її надзвичайно лібертаріанською в порівнянні з іншими середовищами лікування " [4].

В цілому, якщо розглядати антипсихіатрію епістемологічно як міждисциплінарний феномен науки і культури ХХ ст., як критичну точку

розвитку самої психіатрії, її може бути включено в загальнонауковий контекст, що дозволяє прояснити окремі моменти розвитку і проблемного поля психіатрії, філософії, теорії культури, соціальної теорії та ін. Крім негативного значення радикального протесту, розкривається також і позитивне значення антипсихіатрії, тобто з'являється можливість осмислення того, що було привнесено антипсихіатрією, і які ідеї, практики, проблеми завдяки їй відкрилися.

Література

1. Власова, О. А. Антипсихиатрия. Социальная теория и социальная практика. Москва : Издательский дом Высшей школы экономики, 2014. – 323 с.
2. Сас, Томас. Миф о душевной болезни / Томас Сас. – М.: Академический проект; Альма Матер, 2010. – 421 с.
3. Bowie, Malcolm. Freud, Proust, and Lacan. Theory as fiction. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – 240 p.
4. Breggin, P. R. Psychiatry and psychotherapy as political processes. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1975.29.3.369>
5. Cooper, David. The language of madness. London: Pelican Books, 1980. – 190 p.
6. Laing R. D., Esterson Aaron. Sanity, madness and the family: families of schizophrenics (Penguin Psychology). New York: Basic Books, 1990. – 288 p.
7. Nasser, Mervat. The rise and fall of anti-psychiatry. // Psychiatric Bulletin. – 1995. – №19. – p. 743-746
URL: <http://jonathanleroy.be/wp-content/uploads/2015/11/Jacques-Lacan-Propos-sur-la-causalit%C3%A9-psychique.pdf> (дата звернення – 31.10.2020)

Попов В. Ю.,
д.філос.н., професор,
в.о. завідувача кафедри філософії
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

ФІЛОСОФІЯ: СМЕРТЬ ЧИ «ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ»?

Привид з кінця минулого сторіччя бродить старою Європою, привид постмодерну. Після смерті своїх творців Дельоза, Деріда, Ліотара та Фуко він ще не втратив своєї старечої привабливості, яка намагається проявити себе в модних обгортках трансгуманізму та інформаціоналізму...

Не забарився цей привід й прийти до нас в Україну: Андрухович та Забужко. Жадан та Ільєнко – хіба вони не постмодерністи? А сама політична